

מי הבוס? האם חינוך ולדורף הוא סחורה והאם ניתן ליישם את רעיון השילוש החברתי על בית-ספר? על הקונפליקטים בעמותת "שקד" שבטבעון. תגובה לגיליון מס' 34

אורי פופקו

הקודם ("אנתרופוסופיה ופוליטיקה"), את עקרון השילוש החברתי.

רבים מאלה העוקבים אחר תפישתו של שטיינר נוטים לחלק את מוסדות החברה בין שלושת המרחבים. הרי ברור לכולנו שבית ספר שייך למרחב הרוח. האמנם?

שטיינר מתאר את שלושת המרחבים בדרך הבאה: "המערך הראשון, היינו הכלכלי, עניינו בכל הדרוש כדי שהאדם יוכל להסדיר את יחסיו החומריים עם העולם הסובב אותו. המערך השני, ענינו בכל הנחוץ כדי שיימצא בתוך הגוף החברתי מה שמסדיר את היחס בין אדם לאדם. המערך השלישי, ענינו בכל דבר הנובע מתוך האדם היחיד ומשתבץ בתוך הגוף החברתי". שטיינר אינו מתאר את מרחב הרוח כאוסף של בתי ספר, מוסדות מדע, בריאות, רפואה דת ותרבות, אלא כמרחב שבו כל דבר הנובע מתוך האדם היחיד ומשתבץ בתוך הגוף החברתי.

שטיינר אפוא אינו מציע לחלק את החברה לשלושה מרחבים. הוא מזהה שבכל אורגניזם חברתי (מהאינדיבידואל ועד לאנושות כולה) קיימים מלכתחילה שלושה מרחבים. כל מרחב

← "בא שטיינר ואומר: בואו

ונפריד את הכוחות. בואו נגיד שעל השוויון אחראי הגוף המשפטי והפוליטי. נגיד שלאחווה אחראית הכלכלה, ונגיד שעל החופש, על החרות, אחראי הגוף התרבותי-רוחני שכולל בתוכו את כל שאר הדברים – חוץ מהמדיני, המשפטי, הפוליטי והכלכלה. זה אומר מדע, בריאות, רפואה, דת, תרבות". כך ניסח משה איבגי בפשטות, בגיליון

הוא מרחב פעולה של כח אחר, ושלושת הכוחות בונים יחד את האורגניזם. כלומר אין כאן אפיון של שלושה גופים אלא שלושה אפיונים של גוף יחיד.

מרחב הרוח ומרחב החוק

בכתבה על בית ספר שקד ("הרחבה או העמקה", יונתן לוי) בגיליון הקודם אפשר לראות דוגמה לכך שחלוקה חיצונית לא פותרת את הקונפליקט בין הכוחות אלא מעצימה אותו. נראה שהקונפליקט בין המורים לעמותה הוא קונפליקט בין מרחב הרוח למרחב החוק, כאשר המורים מייצגים את מרחב הרוח והעמותה את מרחב החוק. חלוקה שכזו אופיינית ליוזמות ולדורף בישראל, וגם הקונפליקט שבו המורים מרגישים שהעמותה מתערבת להם בחינוך ואנשי העמותה מרגישים שהמורים מורדים בסמכותם. מדוע אם כן חלוקת המרחבים בין הגופים השונים מגבירה את הקונפליקט במקום לאזן אותו? מזווית הראיה שמוצגת בכתבה זו עולות מספר נקודות שראויות להתבוננות:

א. אמנם חינוך הוא "מוצר" רוחי, אבל מרחב הרוח איננו מרחב התוצרים הרוחיים, אלא מרחב הפעולה החופשית של הפרט מתוך כישוריו האישיים. פעולתם החופשית של המורים אכן מתבקשת בראיית השילוש החברתי, אבל אל להם לנכס לעצמם את מושג הרוח. גם הפעולה החופשית של אנשי ועד העמותה מתוך כישוריהם האישיים לנהל את ענייני העמותה מתבקשת מראיית השילוש החברתי.

ב. אמנם העמותה היא הגוף המייצג את הקהילה בפני החוק, אבל מרחב החוק איננו מרחב הגופים שעניינם בחוק אלא מרחב הסדרת היחסים בין

אדם לאדם (המרחב איננו מרחב של גופים, או אנשים, אלא מרחב של פעולות). לפיכך גם אנשי העמותה ראוי שלא ינכסו לעצמם את הבעלות על החוק (וההסכמים), שאז מתקבלת חקיקה שמתערבת בתוכן, כפי שמשרד החינוך מעצב את החינוך ממניעים פוליטיים, וכפי שההחלטה להרחיב את בית ספר שקד לשתי כיתות בשכבה נתפסת על ידי המורים כהתערבות שאינה במקומה.

ג. הדחף של המורים להעמקה הינו דוגמה מובהקת לצורך של המורים לפעול בחופשיות מתוך כישוריהם האישיים המבקשים להתפתח.

ד. הדחף של העמותה להרחבה הינו דוגמה מובהקת לדחף למוסריות, לרצון של הקהילה לשיוויון בפני החוק. ההורים אומרים, ובצדק, מדוע ישנם ילדים שמתקבלים לבית הספר וישנם ילדים שלא? מנקודת מבטם של ההורים הנימוק שאין מקום לכולם פשוט לא משכנע ומההיבט המוסרי של העניין - הצדק אתם.

שאלת השילוש אם כן איננה סיווג של מוסדות החברה לשלושה מרחבים. חלוקה שכזו אינה פותרת את הקונפליקט בין החירות לשיוויון, ולעיתים אף מעצימה אותו לקונפליקט פוליטי שלא יכול להפתר ללא כוח וכפייה. שאלת השילוש הינה זהו נכון של הכוחות השונים והבנה של המניעים השונים בתוך כל מוסד ומוסד. מראייה שכזו מתבקש למצוא פתרון שיאפשר גם העמקה וגם הרחבה מבלי שאלה יבואו אחד על חשבון השני. דרך אפשרית אחת בקהילות ולדורף היא לאפשר למורים את החירות להעמיק, ומצד שני לפעול להרחבה מחוץ למרחב הפעולה של המורים, קרי להקים

תקציב החינוך משאר צרכי הממשלה ואין לצפות שסדרי העדיפויות האלה יתאמו את ראיית האזרח שמבקש להשקיע יותר בחינוך ילדיו. מה ניתן אפוא ללמוד מרעיון השילוש החברתי על הכלכלה של בתי ספר בכלל, ובתי ספר ולדורף בפרט? שטיינר מדבר במרחב הכלכלה על האיגודים הכלכליים: "השאפה הזאת תוכתר בהצלחה, רק אם יווצרו איגודים – לפי נקודות מבט כלכליות טהורות – שיאחדו בתוכם חוגים של צרכנים, סוחרים ויצרנים [...] בתוך מסגרת איגודית ניתן ליצור הרמוניה בעזרת ידע מקצועי וגישה עניינית [...] היות והאינטרסים השונים

את המורה, מבחינה כלכלית בלבד, ניתן לראות כיצרון ואת ההורה כצרכן, ואולי העמותות בחינוך ולדורף יכולות לייצג את הסוחר שמתווך ביניהם

של חברי האיגודים יבואו לידי איזון בהסכמים ביניהם, תיסחרנה הסחורות בערכיהן המתאימים [...] לשם כך דרוש רק, שעצם ההתאגדות תהיה תואמת את התפיסות של הספקים ואת האינטרסים של הצרכנים". האם יש קשר בין איגודים כלכליים אלה לבין הנעשה בתחומי בית הספר? הרי לא בכדי מורים מתרעמים כאשר הורים מתייחסים לחינוך כסחורה ולעצמם כלקוחות, ומצפים מהמורים לספק להם את הסחורה בהתאם לציפיותיהם. פעולת החינוך עצמה היא רוחית ולא כלכלית ואינה יכולה להמדד בכסף. אף על-פי כן אומר שטיינר: "לגבי המישור הכלכלי מקבלים אופי של סחורה גם הביצועים, המבוצעים על ידי מנגנוני הרוח והמדינה – כולל, כמובן, שירותים בכלל. מה שהמורה מקנה לתלמידיו – לגבי תהליך

אלא הבנה שהצרכים הכלכליים שלי יבואו על סיפוקם בצורה מיטבית אם אפעל במרחב הכלכלה לספק את צרכיו של האחר. זוהי אחווה שאין סתירה בינה לבין האגואיזם השולט היום בכלכלה, אלא ערוץ שבו יכול האגואיזם הכלכלי לשרת את האחר ואת עצמי ללא סתירה. בדוגמה של בית הספר ניתן לראות את המורה, מבחינה כלכלית בלבד, כיצרון, את ההורה כצרכן, ואולי העמותות בחינוך ולדורף יכולות לייצג את הסוחר שמתווך ביניהם. שאלת שכר הלימוד היא אם כן כיצד ליצור בין המורים לבין ההורים שיח שבו נוכל לאזן בין צרכי בית הספר לבין יכולות ההורים. זאת במקום המצב הנפוץ כיום שבו המורים, או העמותה, קובעים את שכר הלימוד והוא נתון להורים מראש. אם כך שלושה מרחבים קיימים בבית ספר ולדורף, כמו בכל אורגניזם חברתי אחר. מרחב של רוח – המאפשר לפרט פעולה חופשית, מרחב של כלכלה – המסדיר את הצרכים הקיומיים של הגורמים המעורבים (מורים, הורים ועמותה), ומרחב של חוק – המסדיר את היחסים בין אדם לאדם. ראייה ברורה של מרחבים אלה מתבקשת כדי לאפשר לכוחות הפועלים בכל מרחב לפעול יחד בהרמוניה.

אורי פופקו, תושב נס ציונה, חבר בתנועת המשולש החברתי.

הכלכלה, סחורה הוא. למורה לא משלמים בעד כישוריו האישיים, כשם שלא משלמים לעובד בעד כוח העבודה שלו. לשניהם ניתן לשלם רק בעד מה שהופך – לאחר שייצרו אותו – לסחורה

יש שמצפים שמשרד החינוך יממן את החינוך אך לא יתערב בתכניו. זהו אכן רעיון יפה, אך לא תואם את אופי האדם ואופי החברה

בתהליך הכלכלה [...] לגבי תחום הכלכלה מהווים גם תחום חיי הרוח, גם המדינה – בנוגע לתמורה הכלכלית המגיעה להם – יצרני סחורות. אולם מה שהם יוצרים אינו מהווה סחורה בתוך התחומים שלהם. אלא זה הופך לסחורה, רק כאשר זה משתלב בתחום הכלכלי – רק כאשר הוא נמדד בקנה מידה כלכלי". שטיינר אינו מציע מתכון לקביעת ערך של סחורה. עם זאת, עולה מדבריו שהערך הכלכלי המתאים יקבע במפגש ישיר בין היצרן הסוחר והצרכן. מפגש שבו יבין כל אחד את צרכיו של האחר ויתאים את עמדותיו בהתאם ליכולתו ולצרכיו. זוהי האחוה המתבקשת במרחב הכלכלה. אין כאן כוונה למסירות וסולידריות, כפי שמתבקש מרגש של אחווה במובן המקובל,